

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
КАФЕДРА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ**

***МОВА І ПРАВО: ЛІНГВІСТИЧНИЙ
АСПЕКТ РОЗУМІННЯ, ТЛУМАЧЕННЯ
ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА***

**МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ
08 ЛИСТОПАДА 2021 р.**

Одеса - 2021

Статті друкуються в авторському варіанті

Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права: матеріали круглого столу. (2021: Одеса)

Матеріали круглого столу «Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права» 08 листопада 2021. – Одеса: ОДУВС, 2021. 188 с.

УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Тягнирядно Є.В., професорка кафедри мовної підготовки, к.п.н., доцентка	30
МІЖМОВНА КОМУНІКАЦІЯ У СФЕРІ ПРАВА	

Шаповаленко Н.М., доцентка кафедри, к.філол.н., доцентка	31
СЛОВНИКИ ПРАВНИЧОЇ МОВИ В УКРАЇНІ	

Шевчук В.В., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права ОДУВС	41
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МОВИ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	

ПРАЦІ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ – СТУДЕНТІВ І КУРСАНТІВ

Баркар Олександр, курсант 103 взводу ФПФПКД	46
МОВА ПРАВА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ	

Білоіваненко Яна, студентка 1 курсу 5 гр. ПД	49
МІСЦЕ МОВИ В КОМУНІКАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ	

Бондаренко Роман, студент 1 курсу факультету № 1 (ННППК) спеціальності 081 «Право» ОДУВС	51
ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ ФАХОВОЇ МОВИ	

Білих І.В., ад'юнктка кафедри адміністративної діяльності поліції ОДУВС	54
СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІАЛОГІЧНОЇ МОВИ	

Буденкевич Софія, курсантка 108 взв. ФПФДР.	57
ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	

Вільська Є. Р., курсантка 205 взводу ФПФППД ОДУВС	61
МОВНІ НОРМИ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ	

Проте, необхідно зазначити, що прискорені темпи українізації часто позначалися на якості виробленої продукції. Українські газети рясніли орфографічними помилками та русизмами. Багато поезій, прозових та літературно-критичних творів, що появилися у цей час, були просто графоманською макулатурою.

Українізіція була згорнута в січні 1933 р., коли секретарем ЦК КП(б)У став П. Постишев, який розпочав боротьбу проти українізації, що дуже швидко згорталася, а також із проявами так званого українського буржуазного націоналізму.

Отже, майже 10-річний період українізації штучно припинився. Політика деукраїнізації призвела до ліквідації всіх здобутків українського відродження. У державному і громадському житті відновилася практика русифікації.

Незважаючи на шалене цькування в радянські часи, українська мова змогла вижити, зберегтися, а за роки незалежності укріпилася, збагатилася, отримала статус державної, захищається державою, виступаючи одним із основних націєтворчих та державотворчих чинників.

Література

1. Русифікація проти українізації. Україна у 1920–1930-х роках. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30707046.html> (дата звернення 28.10.2021 р.).
2. Розвиток освіти і науки під час Української революції 1917-1921 років. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/rozvytok-osvity-i-nauky-pid-chas-ukrayinskoyi-revolyuciyi-1917-1921-rokiv>
3. Лесь Курбас і театр ХХ століття. Видатний митець ХХ століття: (До 120-річчя від дня народж. Леся Курбаса): Біобібліогр. інформ. посіб. / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін. Харк. обл. універс. наук. б-ка; Уклад.: Г.М.Єрофєєва, Л.О.Сашкова, Л.М. Федотова, Н.Ю. Казанцева. Х., 2007. 72 с.
4. Довженко Олександр Петрович. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=20465

МІЖМОВНА КОМУНІКАЦІЯ У СФЕРІ ПРАВА

Мова як головний засіб спілкування обслуговує всі сфери суспільно-політичного, офіційно-ділового, наукового та культурного життя. О. О. Реформатський визначає мову як найважливіший засіб людського спілкування. Без мови людське існування неможливе, а без спілкування не може бути і суспільства, а тим самим і людини. Без мови не може бути і мислення, тобто розуміння людиною дійсності і себе в ній [1, с. 15]. Тому важко перебільшити значення мови для будь-якої людини, суспільства, держави. Як висловився І. Огієнко (митрополит Іларіон), мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, сутність нашої свідомості. Вивчення мови має величезне значення. Воно, як писав В. Д. Катков, привчає людину до аналізу її власних думок та сприяє пізнанню неї самої себе. Ми не зможемо ані навчитися послідовно мислити, ані адекватно розуміти себе та інших людей, якщо не зробимо наше мовлення-мислення предметом особливої уваги й вивчення. Тому, продовжував автор, мовознавство, нерозривно пов'язане з логікою, є найважливішою із наук для будь-якої людини, не тільки вчених будь-яких спеціальностей. Особливо ж важливо для тих, хто, подібно до юриста, має так багато справ з абстракціями [2, с. 15, 16].

Особливим проявом функціонування мови є терміносистеми, які через відносну закритість термінологічного поля і його співвіднесеність із певною сферою людської діяльності складаються з відносно легко встановлюваної кількості номінативних одиниць. Поняття, що знаходять вираз у термінах, ґрунтуються на реальності, специфічно реформованій і такій, яка поглиблена науковим знанням, вольовим фактором, розвитком творчих, естетичних та інших потреб, пов'язаних із різними формами прояву культурного життя і діяльності людей (мистецтво, література тощо) [3, с. 16].

Правове регулювання суспільних відносин не є винятком. У сфері правовідносин існує особлива мова як знакова система, що служить засобом

прояву думок, професійного спілкування юристів, засобом передачі професійної (правової) інформації. Ця знакова система включає в себе спеціальні юридичні терміни, що мають особливий правовий зміст, і називається мовою права, або юридичною мовою. У межах цієї семантичної системи визначають дві семантичні категорії: висловлювання, імена (загальні, одиничні, абстрактні, конкретні) та юридичні терміни («право», «закон», «правопорушення», «злочин», «покарання» і т. д.), які мають специфічний зміст і предметно-галузеве значення. Національна юридична терміносистема співвіднесена з правовою системою України та визначається як субмова, що відтворює активні процеси та тенденції до створення правової системи європейського простору.

Загалом право можна вважати специфічною знаковою системою з вербальних і невербальних правових знаків, що функціонують у певному соціокультурному просторі, а тому демонструють чітку соціально-ціннісну детермінованість цієї системи. Мовні правові знаки є проявом ціннісно навантаженої лексики, що відтворює найбільш значущі пріоритети правової спільноти, представляє волю суспільства, формує відповідні соціальні цінності у його членів, а отже, й орієнтири правової політики держави. Немовні правові знаки також мають ціннісне навантаження, адже формують у суспільстві загальноприйнятні знакові образи людини через її професійну зайнятість, стиль життя, манеру поведінки і т. д., моделюють стереотипи бажаної, дозволеної та забороненої поведінки, створюють правову символіку, що має всі шанси перерости в символічні артефакти й національні архетипи, за якими розпізнаватимуть державу. Основним джерелом надходження і формування таких правових знаків є соціум, тому є всі підстави вважати, що право має соціально-ціннісну зумовленість, а суспільство – правову. Причому ця соціально-ціннісна сутність права розкривається через його власну цінність (як необхідний продукт людської діяльності), особистісну цінність для людини (як критерій і градаційна шкала моделей правової поведінки) та інструментальну цінність для суспільства (як фіксатор і регулятор суспільно значущих міжсуб'єктних відносин) [5]

Н. В. Артикуца визначає мову права як функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, обумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [6, с. 156]. Мова права не може істотно відрізнятися від літературної мови, адже головне призначення права – регулювання відносин між людьми, тому воно має бути об'єктивовано в такій мові, яка буде зрозумілою для людей – учасників суспільних відносин.

У той самий час мові права притаманні певні специфічні особливості, які і вирізняють її з-поміж загальнолітературної мови. До таких особливостей, які одночасно із цим є і вимогами до неї, належать: офіційність, ясність, точність, однозначність, повнота змісту, логічна послідовність, аргументованість, чіткість структури викладу, настаново-інформативний (директивний) характер правових приписів, кодифікованість, узагальненість, сувора нормативність на всіх мовних рівнях, високий ступінь стандартизації (термінології і синтаксичних конструкцій: усталених зворотів, формул, кліше), стилістична однорідність, нейтральність (беземоційність), стабільність засобів вираження, відсутність індивідуально-авторських рис [6, с. 155]. Крім того, у переважній більшості випадків юридична мова має певне, хоча і досить мінливе, коло постійних користувачів, до якого входять насамперед професійні юристи, але водночас вона призначена і для необмеженого кола осіб. Одночасно юридична мова служить засобом спеціальної, інтелектуально-правової комунікації. Вона не створена для повсякденного спілкування людей, і її використання відбувається тільки у випадках зіткнення з правом. Також слід відзначити, що юридичній мові властиві особливі, відмінні об'єкти фіксації (наприклад, законодавчі або судові акти).

Юридичний текст як один із зовнішніх виявів ідеальної (правової) картини (картини належного) реального (фізичного) світу більше, ніж будь-який інший, має бути точним за своїм змістом і зрозумілим як посвяченому, тобто учаснику дискурсивного співтовариства, так і непосвяченому. Неналежна лінгвістична якість юридичних текстів перешкоджає розумінню і без того складних правових

ідей, підриває довіру до права в цілому. У той самий час не можна піддаватися спокусі поставити рівень правової культури суспільства в залежність від якості юридичної мови. Остання є мінімально необхідною умовою належного правового регулювання, але, безумовно, недостатньою. «Мова не може сама по собі гарантувати соціальний порядок, вона вимагає наявності доброї волі з боку самих учасників суспільних відносин і їх корегування, у разі потреби, з боку суверена. Відсутність такої доброї волі або соціального контролю робить досконалість юридичної мови марною. Лінгвістична частина соціального договору є продовженням обопільної взаємозалежності між членами громади».

Юридичне функціонування мови – особливе середовище, в якому існують свої внутрішні закономірності, що складаються у правотворчих і правозастосовних процесах, набувають формалізації в джерелах права або поступово отримують визнання в юридичній практиці. Воно визначається низкою факторів як лінгвістичного (внутрішні тенденції розвитку системи в синхронному й діяхронному планах, економія мовних засобів), так і екстралінгвістичного порядку (причини соціального, політичного, ідеологічного характеру тощо) [7, с. 96].

Особлива якість юридичної мови обумовлена тим, що антиномічне буття природної мови, стихійність законів її існування, польовий устрій семантики мовних одиниць заходять у суперечність із приписуваним імперативом юридичних текстів і жорсткою семантизацією мовних одиниць, що використовуються в юридичній мові. Можна навіть зустріти порівняння вивчення юридичної мови із вивченням мови іноземної [4, с. 19]. Специфіка юридичного дискурсу полягає у високому рівні варіативності фахової специфіки, аргументаційних технологій, особливостей реалізації суб'єкта дискурсу тощо.

З огляду на названу специфіку правова доктрина виробила низку вимог до мови права: адекватність – юридична мова має реально відображати наявну державноправову дійсність. Кожний юридичний термін, кожна юридична категорія повинні бути як зовнішнім відображенням змісту державно-правових

явищ або соціальної практики, так і точно, достовірно передавати зміст кожного поняття;

детермінованість – кожна юридична категорія проектується на інші юридичні категорії. Однак така детермінованість має не однобічний і лінійний характер, а є взаємопов’язаною. Значення юридичної термінологічної категорії не може бути сприйняте без праворозуміння інших юридичних категорій. Логічний взаємозв’язок в юридичному мовному обороті – така сама норма, як наявність логіки в самому праві, тому що, відображаючи право зовні, юридична мова відтворює і відображає властивості самого права;

лапідарність – стиль юридичної мови сухий і короткий. Зайві мовні символи не тільки не мають сенсу і не відображають зміст юридичної мови, а й знижують сприйняття значення юридичної термінології. Юридична мова відтворює лише фактичну основу певних обставин і правові (у більш вузькому значенні – законодавчі) обґрунтування цих фактів. Стислість юридичної мови – це її функціональна необхідність;

формальність юридичної мови зумовлюється формальністю самого права – кожний термін, кожна категорія при юридичному тлумаченні можуть бути тільки однозначними і не повинні припускати подвійного значення;

функціональність – функції юридичної мови полягають не тільки в тому, щоб точно і правильно визначити сенс державно-правових явищ, а й у тому, щоб спроектувати його в соціальне середовище, надати йому прикладного значення і зробити засобом спілкування, в першу чергу у професійній юридичній діяльності.

Отже, все викладене дозволяє зробити такі висновки:

– мова та право тісно пов’язані між собою, більше того, право без мови існувати не може. У сфері правовідносин існує особлива мова як знакова система, що служить засобом прояву думок, професійного спілкування юристів, засобом передачі професійної (правової) інформації;

– з одного боку, мова права не повинна істотно відрізнятися від загальноживаної мови, адже вона розрахована на широке коло користувачів, але

з другого – вона має відображати правову дійсність, тому повинна відповідати певним вимогам, які вирізняють її з-поміж загальноновживаної мови;

– правова доктрина виробила такі основні вимоги до мови права: адекватність, детермінованість, лапідарність, формальність, функціональність;

– наведені вимоги, що висувуються правовою доктриною до юридичної мови, яскраво свідчать: важливою складовою мови права є юридична термінологія.

Список використаних джерел

1. Реформатский А. А. Введение в языковедение : учебник. Под ред. В. А. Виноградова. М. : Аспект Пресс, 1996. 536 с.
2. Катков В. Д. К анализу основных понятий юриспруденции. Харьков : Унив. тип., 1905. 462 с.
3. Хижняк С. П. Юридические терминосистемы как особые фрагменты языковой картины мира. Совр. лингвист. и метод.-дидакт. исслед. 2013. №2. С. 15–27.
4. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Х. : ТОВ «ВИД-ВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
5. Зархіна С. Е. Мова права як предмет філософсько-логічного аналізу (історичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2005. 20 с.
6. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. Культура народів Причорномор'я. 2004. Т. 2, №49. С. 155–157.
7. Василенко В. А. Языковой статус юридического термина: специфика перевода. Вестн. Самар. юрид. ин-та. 2013. №3 (11). С. 93–9

Шаповаленко Н.М

к.філол.н., доцентка кафедри
мовної підготовки ОДУВС,

СЛОВНИКИ ПРАВНИЧОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

Ця теза присвячено аналізу розвитку й становлення словникарської справи в Україні, зокрема юридичного словникарства, оскільки практична термінографія виконує визначні функції в житті суспільства, забезпечує навчання мови – рідної / чужої / професійної; займається описом та унормуванням професійної мови; формує базу для міжмовного спілкування, наукового вивчення фахової лексики.